

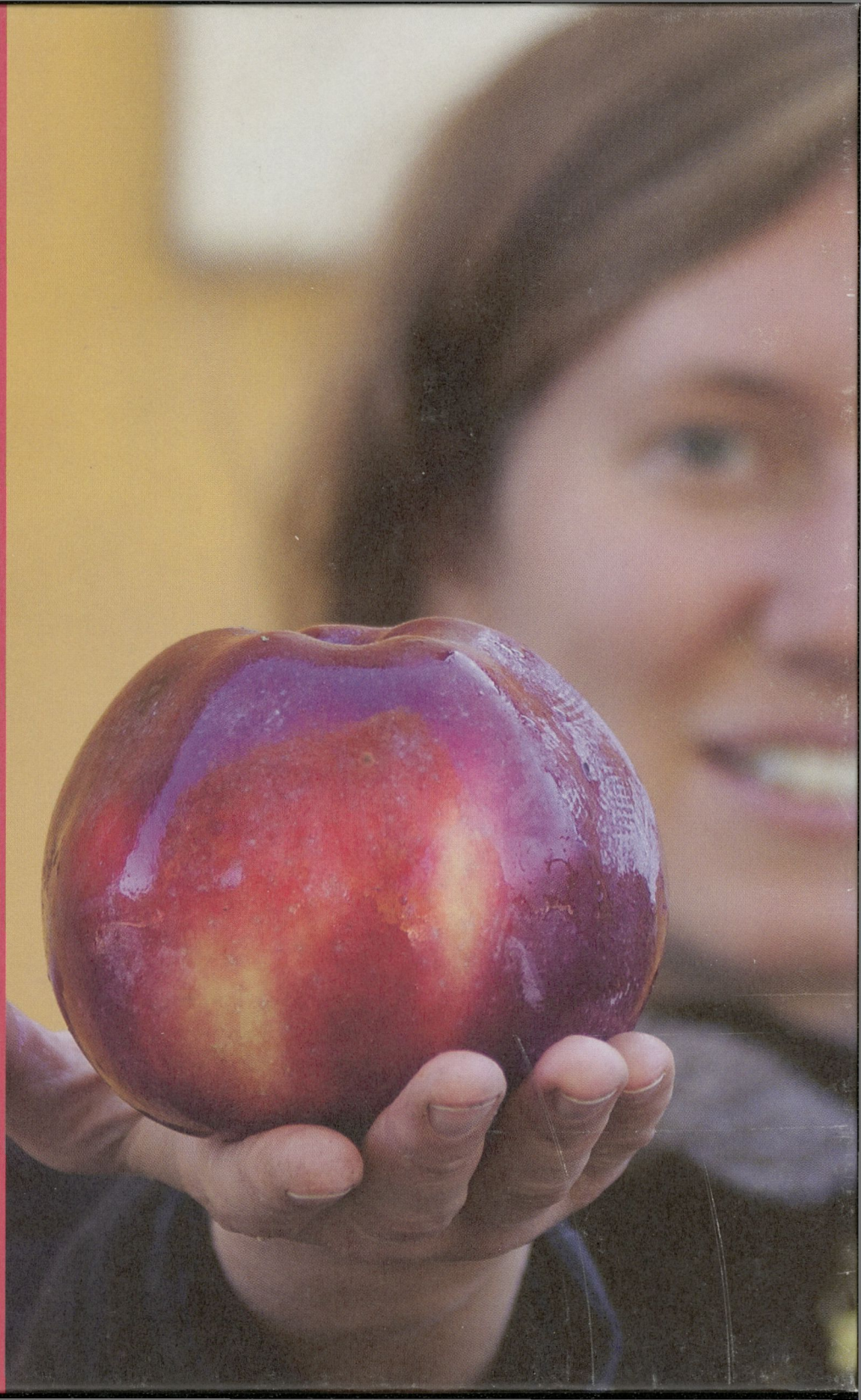
VÅR VARDAG - DITT MUSEUM FATABUREN

2017

VÅR VARDAG - DITT MUSEUM

FATABUREN

2017

VÅR VARDAG - DITT MUSEUM

Red. Anders Carlsson

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN – Nordiska museets och Skansens årsbok – är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

NORDISKA MUSEET

SKANSEN

Fataburen 2017

Nordiska museets förlag

Box 27820

115 93 Stockholm

www.nordiskamuseet.se/förlag

www.nordiskamuseet.se/fataburen

www.fataburen.se

© Nordiska museet och respektive författare 2017

Redaktör Anders Carlsson

Medredaktör Ewa Kron

Bildredaktör Marie Tornehave

Bildbehandling Karolina Kristensson och Peter Segemark

Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon

Översättning Alan Crozier

Omslagets framsida Klara Holmqvist, sektionschef för trädgården vid Nordiska museets avdelning Julita gård, skriver i denna bok om humle, pelargoner, pioner och frukt. Foto: Peter Segemark, © Nordiska museet.

Pärmarnas insidor De nya tapeterna i Tottieska huset på Skansen är tillverkade av företaget Handtryckta Tapeter Långholmen AB. Mönstren är kopior av original av Johan Norman (1744–1808) som finns representerad i Nordiska museets samlingar. Foto: Handtryckta Tapeter Långholmen AB.

Tryck och repro Italgraf Media AB, Stockholm 2017

ISSN 0348 971 X

ISBN 978 91 7108 598 6

Bevarandet av mångfald

Berguv och vitryggig hackspett

LINDA TÖRNGREN är chef för Djurvårdarenheten på Skansen.

Fåglarna på Skansen kan ha svårt att konkurrera med däggdjuren. En förmiddag för några år sedan passerade jag voljären i stallbacken, där vi huserar våra fjällugglor, och hörde en förälder säga till barnen att »nu går vi och tittar på djuren istället«. Ändå envisas vi med att hålla fåglar. Fåglarna är en grupp djur som vi onekligen finner i den svenska naturen och är en del av den mångfald vi vill visa.

Dessutom hotas många arter av utrotning. Flera av de vanliga fåglar som flockas kring fågelborden landet över minskar i antal och några andra är helt utdöda. Miljögifter och förstörda naturliga miljöer är de två främsta orsakerna, som också slår mot arter som vanligen är mindre synliga. Berguven drabbas av den förre, den vitryggiga hackspetten av den senare. Vi har bäge arterna på Skansen i syfte att både visa och bevara. Berguven var en av våra allra tidigaste; den fanns på plats redan 1892, året efter Skansens invigning, och har sedan dess hållits på olika platser på området. Den vitryggiga hackspetten är ett av de allra senaste inslagen. Den här artikeln handlar om dessa två arter och om hur vi arbetar med artbevarande.

Utgångspunkten är att vi håller våra djur för så kallad offentlig förevisning – »djur i djurpark« – och därför måste uppfylla en hel

Berguven Melker föddes upp på Skansen. Året är 2009 och den har just ringmärkts av Skärgårdsstiftelsens tillsynsman Sten Söderlund och ska släppas ut i Stockholms skärgård. Foto: Anders Bouvin, Skansen.

del krav. Artskyddsförordningen kräver att artbevarandearbetet är *aktivt* men ger sedan utrymme för flera olika arbetssätt. Ett är att föda upp djurindivider och placera ut dem i naturen inom ett reintroduktionsprojekt, ett annat att informera allmänheten om behovet av artskydd och de miljöer som arterna lever i, ett tredje att samla in pengar för att arbeta med artbevarande i naturen. På Skansen är alla tre arbetssätten både aktuella och möjliga.

Berguv

Under 1800-talet var berguven vanlig i stora delar av landet. I Stockholms län dödades under åren 1885–1900 totalt 399 stycken. Fram till år 1925 betalade staten ut skottpengar då berguven betraktades som ett skadedjur. Beståndet minskade drastiskt och vid inventeringar i Stockholms skärgård 1937–1939 fanns endast några enstaka par kvar. Minskningen berodde då även på miljögifter som kvicksilver. Arten kom senare att fridlysas och en långsam återhämtning började. Årliga inventeringar sedan slutet av 1970-talet görs av Skärgårdsstiftelsen och man har konstaterat att när berguvspopulationen var som minst under 1960- och 70-talen var skärgården den del av länet där det fanns flest berguvar, även om det fortsatt bara rörde sig om enstaka par. Berguven är en rovfågel som är känslig för miljögifter och därför en väl fungerande indikator på miljön. I dag finns det såvitt känt tio aktiva berguvspär i Stockholms skärgård.

På den plats där voljären för berguv nu finns på Skansen låg tidigare en anläggning för svenska ormar och groddjur. Planer finns på att utvidga den nuvarande anläggningen under de kommande åren men en större renovering har redan gjorts av marken och den bäck som rinner genom området. Miljön ska spegla den skogsmiljö med klippor som berguvar uppskattar att sitta i. I naturen åter berguvarna främst gnagare och hare men även fågel. Hos oss äter de råttor, möss och kyckling.

Berguvarna på Skansen har varit produktiva av sig. Även om de enbart ruvar fram en kull per år så brukar det kläckas fram en, två

eller oftast tre ungar som brukar växa fint fram tills det är dags att släppa ut dem – sedan 1989 årligen i Stockholms skärgård. Totalt har 33 uvar släppts ut, de senaste i september 2016. Den hona som finns hos oss nu har stått för alla dessa ungar utom de två som släpptes ut året innan hon kom till oss. Uvarna sätts ut där berguv har häckat tidigare men där inga andra finns i närheten.

Dödligheten bland viltfödda berguvsungar är stor, kanske så mycket som femtio procent, under det första levnadsåret. Tyvärr är dödligheten minst lika hög hos dem som släpps ut från Skansen. Vi vet detta genom att vi ringmärker dem innan de släpps ut och då också dokumenterar längd, vikt, kön och hull. Vi gör också DNA-prov för att bekräfta uvarnas kön, som det annars är nästan omöjligt att avgöra på utseendet. Honor brukar dock vara större och väga mer än hanarna. Viktskillnaden stämmer i stort sett alltid. Ett antal av de ringmärkta fåglarna hittas och vi får reda på hur de har klarat sig i vilt tillstånd. Men enligt ringmärkarna kan det vara svårt att läsa av ringnumren på vuxna levande berguvar på grund av att fjädrarna döljer dem. Därför känner vi inte till hur det har gått för flertalet av våra utplacerade individer.

I vilket fall har det har visat sig att berguvspopulationen fortfarande är beroende av de utsläppta individerna. Under år med uppehåll har den vilda populationen minskat.

Vitryggig hackspett

Den vitryggiga hackspetten är en av Sveriges fyra så kallade brokspettar och det krävs ett skarpt öga för att kunna hålla isär dem. Den hackspett som man oftast ser vid fågelbordet är större hackspett. Under 2016 häckade endast tre par av vitryggig hackspett i hela Sverige och de fick elva ungar tillsammans. Globalt sett är den inte hotad, både Baltikum och Polen har stabila populationer, men på den svenska rödlistan klassas arten som *akut hotad*, vilket betyder att den löper extremt stor risk att dö ut i vilt tillstånd.

Helt osynlig är vitryggen nu inte. Eftersom den är en så kallad invasionsart kan den en del år, särskilt på vintrarna, dyka upp i

Nästa uppslag:
Skansens berguvs-
hona med nykläckta
ungar. Foto: Marie
Andersson, Skansen.

hundratal över hela Sverige. Förklaringen är att det då råder brist på föda i länderna österut. Tyvärr flyttar de allra flesta fåglar tillbaka.

För att vitryggen ska trivas, häcka och stanna i ett område krävs en biotop som innehåller mycket lövskog med mycket död ved och grova äldre träd. I Sverige har nästan alla sådana biotoper försvunnit på grund av ett extremt skogsbruk, inriktat på att odla tall och gran. Vitryggen betraktas vidare som en så kallad paraplyart, med andra ord en art som har ett brett krav på sin miljö och också behöver stora arealer. Gynnar och bevarar man en sådan art kommer man samtidigt att bevara många andra. Där vitryggen trivs lever omkring 200 andra hotade arter av både djur och växter som inte klarar sig i andra miljöer och till de klassiska häckningslokalerna hör de områden i Sverige som hyser flest rödlistade arter. Det gäller till exempel skogarna kring nedre Dalälven.

Sedan 1990 driver Naturskyddsföreningen ett projekt för att rädda den vitryggiga hackspetten. Man arbetar dels med att skydda och återskapa lövskogsmiljöer, dels med stödutfodring och dels med att förstärka den ytterst lilla svenska stammen genom utplantering. I början plockades ungar ur bon i Norge och Lettland. Arten har också i tio år hållits på Nordens ark i Bohuslän som, i samarbete med Naturskyddsföreningen, hittills har släppt ut närmare 200 vitryggungar. Utan dessa utsläppta fåglar hade arten förmodligen varit utdöd i Sverige i dag, precis som mellanspetten.

En ny voljär

På den plats där Skansens vitryggar hålls låg tidigare en anläggning som ursprungligen byggdes för isbjörnshona med ungar och sedan fick nättak och höll fjällugglor. Under 2016 byggdes en ny voljär som är den första djuranläggningen på Skansen som har tillkommit specifikt för att stärka artbevarandearbetet. Den gör det möjligt för oss att bidra genom uppfödning och utplacering samt pedagogiska insatser och insamling av pengar.

Med voljären har Skansen alltså en avelsanläggning som också

Vitryggig hackspett.
Foto: Linda Törngren, Skansen.

Skansens publika voljär för vittryggig hackspett invigdes 2016.
Foto: Linda Törngren, Skansen.

är en publik anläggning. Under 2017 byggs ytterligare en voljär, ej publik, för att vi ska kunna hålla ytterligare ett avelspar. Vid Nordens ark har man konstaterat att enbart avelspar som hålls åtskilda från andra faktiskt häckar – annars stör paren varandra. Skansen har inte samma möjligheter när det gäller att hålla många par men både vi och Naturskyddsföreningen ser i gengäld den stora potentialen i att möta många gäster och informera om arten och orsaken till dess utarmning. Ett antal iögonfallande informationskyltar finns vid voljären och ger information om arten och miljön och om orsaken till att den är hotad i Sverige. Och varje dag under högsäsong, helger och skollov berättar en av våra djurvårdare om den vitryggiga hackspetten, om varför den är hotad och om bevarandeprojektet.

Vittryggarna är tacksamma och lättskötta – och charmiga! De är aktiva och de syns mycket. Knappast någon som stannar upp undgår att se dem flyga omkring, från trädstam till trädstam. Mellan

flygvarven hackar de i träden. De är kanske inte Skansens mest spektakulära djurart men för museets roll i det artbevarande arbetet och för möjligheten att sprida kunskap om detta är de nog så viktiga.

Skansens bevarandefond

Som jag skrev inledningsvis kräver artskyddsförordningen att den som vill bedriva djurparksverksamhet arbetar med biologisk mångfald. Att presentera kunskap och på så sätt medvetandegöra allmänheten kring dessa frågor är ett sätt att göra det. En enskild person kan påverka! Det kan till exempel handla om att reflektera kring konsumtionsvanor och välja produkter och tjänster utifrån ett bevarandeperspektiv.

Ett annat arbetssätt är att sätta ut djur och ett tredje att samla in medel till aktuella forskningsprojekt. Skansen har startat en bevarandefond vars syfte är att bidra till att samla in ekonomiskt stöd till arbetet med att bevara i första hand nordiska djurarter. *Projektet vitryggig hackspett*, som Naturskyddsföreningen driver, är det projekt som vi kommer att stödja till en början. Fonden kan dock framöver även stödja andra, antingen sådana som är direkt eller indirekt kopplade till Skansens djur eller sådana med internationell inriktning. Allting rör samspelet mellan djur och människa och om att på lång sikt förhindra att naturmiljöer utarmas och arter dör ut.